

Antoon Vrints, ***Het theater van de straat. Publiek geweld in Antwerpen tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw*** (Studies Stadsgeschiedenis 7; Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011, 367 pp., ISBN 978 90 8964 340 7).

Antoon Vrints is een man van de straat. De Gentse historicus verzamelde talloze voorbeelden en statistische gegevens over gewelddadig en onfatsoenlijk gedrag op straat. Voor zijn indrukwekkende en zeer gedetailleerde studie *Het theater van de straat* uit 2011 kamde hij politiearchieven uit vier wijken in Antwerpen door. Hij concentreerde zich vooral op de proces-verbalen, aangiftes en politierapporten over ‘publiek geweld’ in de jaren 1912-1949. Hij sorteerde, categoriseerde en rubriceerde de verschillende vormen van geweld. Dat deed hij op grond van de aantallen door de jaren heen, de gender-verdeling, leeftijdscategorie, uitgesplitst naar verschillende beroepsgroepen en verdeeld in vormen van geweld. Dat is een briljante ingeving geweest. Politiearchieven worden nog veel te weinig gebruikt voor Nederlandse historici buiten de kring van de institutionele politieonderzoekers. Terwijl dit soort archieven en verbalen een unieke inkijk bieden in het alledaagse leven in de stad of op straat.

Vrints heeft bovendien een originele invalshoek gekozen. Hij begint zijn studie met de vaststelling dat vele duizenden mensen in Nederland en in België de afgelopen jaren in stille of witte marsen protesteerden tegen ‘zinloos geweld’. Vrints vraagt zich vervolgens af waar dat begrip vandaan komt. De term ‘zinloos geweld’ is volgens hem namelijk een zeer anachronistisch en moraliserend begrip – want wie bepaalt wat zinvol of zinloos is? Ook zet hij grote vraagtekens bij de onderliggende, eveneens zeer moraliserende, hypothese dat de vermeende toename van ‘zinloos geweld’ zou samenhangen met ‘sociale desintegratie’, individualisering of afname van sociale controle. Dergelijke boude beweringen, gedaan door diverse sociologen (te denken valt aan Frank Furedi, Manuel Castells, Christien Brinkgreve, Hans Boutellier) zijn volgens Vrints ahistorisch en weinig verhelderend. Inderdaad zijn er talloze onderzoeken die aantonen dat geweld op straat ten opzichte van de vorige eeuwen juist enorm is afgenomen. Misschien is het juist omgekeerd, zo vermoedt Vrints, en voelen mensen zich tegenwoordig juist vanwege die toenemende onbekendheid met geweld op straat zo onbehaaglijk en angstig als het dan een keer misgaat. We weten gewoon niet meer zo goed wat we met geweld moeten. En daarom zijn we er bang voor en grijpen we terug op allerlei nostalgische, maar volkomen

ahistorische, noties over de vreedzame, sociale en gezellige buurt die er vroeger wel voor zorgde dat geweldsplegers hun gang niet konden gaan.

Dat brengt Vrints bij zijn historische vraagstelling. ‘Gezien de uitgesproken nostalgische toon van het dominante discours is hier in het bijzonder voor historici een taak weggelegd’, zo stelt hij. ‘Zij kunnen door de tijdsdimensie in het debat binnen te brengen een aantal aannames uit het hedendaagse maatschappelijke discours toetsen aan de historische realiteit’ (9). Hij wil daarom onderzoeken wat de functie van publiek geweld is in een stedelijke context. Geweld is volgens hem namelijk nooit zinloos, nooit uitsluitend te herleiden tot driften of impulsen, maar heeft altijd ook allerlei instrumentele en expressieve functies. Vrints sluit zich daarmee aan bij allerlei klassieke en recente onderzoeken naar geweld, sociale controle en de plaats van geweld in informele sociale netwerken. Hij citeert net zo gemakkelijk uit Foucault, Deleuze, Elias, De Swaan als Goffman en Gould. Hij jongleert met filosofische, sociologische, psychologische en antropologische opvattingen over geweld, en komt uiteindelijk op basis van zijn politieverbalen tot een aantal interessante conclusies.

Publiek geweld, zo parafraseert hij Goffman, heeft een performatieve functie. Geweldpleging heeft een theatrale lading. Mensen zijn gewelddadig onder bepaalde condities, omdat ze het gevoel hebben dat hun reputatie op het spel staat. Anders dan Goffman, die nogal universalistisch over dit soort performatieve aspecten denkt, past Vrints dit begrip historischer toe. Hij concludeert dat publiek geweld in het begin van de twintigste eeuw vooral een functie had voor de lagere klassen, in het bijzonder voor de mannen, die daarmee hun respectabiliteit en status op straat moesten bewijzen. Pas na verloop van tijd, onder invloed van Elias’ beschavings- en beheersingstheorie, binnen de context van de stijgende levensstandaard, de toegenomen mogelijkheid van opwaartse mobiliteit en de vermenging van lage en hoge standen via de leerplicht, omarmden de lagere klassen het burgerlijkheidsideaal. Binnen dat burgerlijke ideaal was voor informele sociale netwerken op straat minder ruimte. Het was immers niet fatsoenlijk om op straat rond te hangen, en je maatschappelijke status ontleende je niet aan je branie daar, maar aan werk of gezin. Met het burgerlijkheidsideaal deed het kostwinnaarsmodel, de toename van het percentage huisvrouwen en de sociale isolering van gezinnen (vooral van vrouwen en meisjes) ook zijn intrede in de volksere buurten van Antwerpen. Met cijfers en getallen ondersteund laat Vrints zien dat geweld van karakter veranderde. Het percentage interfamiliaal geweld in huiselijke kring nam toe en geweld op straat nam af. Vrouwen en meisjes, zo concludeert hij, waren daarvan vooral de dupe. Ook de niet-fysieke vormen van geweld, verbaal geweld, veranderden van karakter: de scheldwoorden aan het adres van de vrouwen hadden minder te maken met hun seksuele gedrag, en meer met de mate van reinheid en respectabiliteit van hun gezin.

Kortom, zo concludeert Vrints, de preoccupatie met ‘zinloos geweld’ ‘behelst geen nuchtere beschrijving van een sociale realiteit op het terrein, maar veeleer de expressie van een gevoel van onbehagen, van onbestemde angst voor geweld’. Waar de burger in vroegere tijden vooral bang was voor ‘zedelijk verval’, daar richt de

hedendaagse 'moral panic' zich vooral op uitingen van publiek geweld. (Hij analyseert vervolgens niet echt, waarom die verschuiving zich heeft voltrokken.)

Er zijn wel een paar kanttekeningen bij deze zeer gedegen en gedetailleerde studie te plaatsen. Het was interessant geweest als Vrints de precieze rol van de politie en de disciplinerende van de zeden en de publieke moraal van bovenaf nog wat uitvoeriger had belicht. Nu richt hij zich vooral op het repertoire van de publieke geweldsuitingen van de man of vrouw op de straat. Daar staat hij bovendien wel heel lang en uitvoerig bij stil. Ook is het jammer dat Vrints als historicus niet wat dieper op de verschuivingen van de uitingsvormen van geweld, de interactie met politie en de veranderende context van de tijd zelf ingaat. De jaren 1912-1949 lieten immers heel veel veranderingen zien. De oorlogen en de vermeende effecten daarvan op de publieke moraal worden niet nader belicht. Het verband tussen publiek geweld enerzijds en bijvoorbeeld de internationale *Entfesselung der Gewalt* door de Eerste Wereldoorlog als zodanig, de samenhang met hervorming en centralisering van het politieke opsporingsapparaat, de toename van de geletterdheid, techniek en verkeersstromen die het leven van alledag grondig veranderden, wordt nergens concreet gemaakt. Maar goed, dat zijn allemaal opmerkingen die aangeven hoe interessant dit onderzoeksveld is, en welke vragen Vrints' studie nog meer oproept. Dat is een grote verdienste. Het geeft aan dat er voor historici nog veel te winnen is, wanneer ze met enkele sociaal-wetenschappelijke instrumenten in de aanslag hun empirische materiaal en archieven te lijf gaan – en dan ook nog in staat zijn huidige trends en opvattingen kritisch te bevragen.

Beatrice de Graaf, Universiteit Leiden